

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาภาวะหลายภาษาในชุมชนบ้านหนองอารีและบ้านลาวเดิม ตำบลดินแดง อำเภอไพศาลี จังหวัดศรีสะเกษ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของประชากรในชุมชนนี้ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ เขมร และอายุต่างกัน จำนวน 333 คน เกี่ยวกับความสามารถในการใช้ภาษาและการเลือกภาษาตามความต้องการใช้ภาษาต่าง ๆ รวมทั้งจากการสังเกตพฤติกรรมการใช้ภาษาของประชากร ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน

ชุมชนบ้านหนองอารีและบ้านลาวเดิม ประกอบด้วยหมู่บ้านหนองอารีและบ้านลาวเดิมเป็นชุมชนขนาด 289 หลังคาเรือน มีโรงเรียน 1 โรงเรียน วัด 1 แห่ง และสถานีนอนามัย 1 แห่ง มีประชากรทั้งสิ้น 1,408 คน ประชากรมี 3 กลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ ๆ คือ เขมร ลาว และลาวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา และนับถือศาสนาพุทธ

2. ภาษาที่ใช้ในชุมชน

ภาษาที่ใช้ในชุมชนบ้านหนองอารีและบ้านลาวเดิม ทั้งที่เป็นภาษาแม่ซึ่งประชากรพูดได้ตั้งแต่ตอนเป็นเด็ก และที่เป็นภาษาที่สองที่ประชากรเรียนรู้ในโรงเรียน มีด้วยกันทั้งสิ้น 9 ภาษา ได้แก่ ภาษาเขมร ภาษาลาว ภาษาไทยถิ่นกลาง ภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยถิ่นใต้ ภาษาไทยถิ่นโคราช ภาษาจีน (แต้จิ๋ว) และภาษาไทยมาตรฐาน

ภาษาเขมรเป็นภาษาที่ประชากรพูดเป็นภาษาแม่มากที่สุด 763 คน รองลงมาคือ ภาษาลาว 415 คน และภาษาส่วย 177 คน ส่วนภาษาอื่น ๆ มีประชากรพูดเป็นภาษาแม่เช่นเพียงเล็กน้อย ดังนี้ภาษาหลักของชุมชนจึง ได้แก่ ภาษาเขมร และภาษาลาว ภาษารองของชุมชนได้แก่ภาษาส่วย

ภาษาสำคัญที่ประชากรส่วนใหญ่พูดได้และใช้พูดอยู่ในชุมชนมี 4 ภาษา ได้แก่ ภาษาเขมร ภาษาลาว ภาษาไทย (มาตรฐาน) ในบรรดาภาษาเหล่านี้ ภาษาลาวเป็นภาษาที่เด่นที่สุดในชุมชน โดยมีจำนวนประชากรพูดได้สูงสุด รองลงมาคือ ภาษาเขมร ภาษาไทย และภาษาลาว ตามลำดับ ภาษาเขมรและภาษาลาวเป็นตระกูลมอญ-เขมร ที่มีลักษณะทั่ว ๆ ไปคล้ายคลึงกัน ส่วนภาษาลาว และภาษาไทยเป็นภาษาตระกูลไทที่มีลักษณะทั่วไปคล้ายคลึงกัน

3. ความสามารถในการใช้ภาษาของประชากร

3.1 ความสามารถในการใช้ภาษาโดยทั่วไป

ประชากรส่วนใหญ่พูดได้ตั้งแต่ 3 ภาษาขึ้นไป ยกเว้นประชากรลาวที่ส่วนใหญ่พูดได้ตั้งแต่ 2 ภาษาขึ้นไป และยังมีผู้พูดได้เพียงภาษาลาวภาษาเดียวอีกด้วย ส่วนการฟังประชากรส่วนใหญ่ฟังเข้าใจได้ทั้ง 4 ภาษา

3.2 ความแตกต่างตามกลุ่มชาติพันธุ์

ประชากรลวมีความสามารถในการใช้ภาษาเขมรมากกว่าประชากรลาว ประชากรเขมรมีความสามารถในการใช้ภาษาลาวมากกว่าประชากรลาว ประชากรเขมรมีความสามารถในการใช้ภาษาไทยสูงสุด และประชากรลวมีความสามารถในการใช้ได้ทั้ง 4 ภาษาสูงสุด รองลงมาคือ ประชากรเขมร และประชากรลาวตามลำดับ

3.3 ความแตกต่างตามเพศและอายุ

ประชากรเพศหญิงมีความสามารถในการใช้ภาษาเขมรและลวมากกว่า ประชากรเพศชาย แต่ประชากรเพศชายมีความสามารถในการพูดภาษาไทยได้มากกว่าประชากรหญิง ประชากรเขมรรุ่นใหม่มีความสามารถในการใช้ภาษาลาวลดลงอย่างมากทำให้มีแนวโน้มว่าประชากรเขมรรุ่นต่อไปจะพูดได้เพียง 3 ภาษา คือ เขมร-ลาว-ไทย เช่นเดียวกับประชากรลาวรุ่นใหม่มีความสามารถในการใช้ภาษาเขมรและภาษาลาวลดลงอย่างมาก โดยเฉพาะภาษาลาว ทำให้มีแนวโน้มว่าประชากรลาวรุ่นต่อไปจะพูดได้เพียง 2 ภาษา คือ ลาว-ไทย ประชากรรุ่นหลัง ๆ มีความสามารถในการพูดภาษาไทยได้มากกว่าประชากรรุ่นก่อน ๆ และเมื่อพิจารณาความแตกต่างตามเพศ และอายุร่วมกัน พบว่า ประชากรเพศหญิงที่มีอายุมากมีความสามารถในการพูดภาษาไทยน้อยกว่าคนที่อายุน้อย และปรากฏการณ์เช่นนี้จะเกิดมากกว่าประชากรเพศชาย

4. การเลือกภาษาของประชากร

4.1 การเลือกภาษาในแวดวงในชุมชนกับนอกชุมชนพบว่ามีรูปแบบที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัดคือ ในแวดวงในชุมชน ประชาชนจะมีการใช้ภาษาแม่ของตนอยู่ทั่วไป แต่ในแวดวงนอกชุมชน ปรากฏว่ามีการใช้ภาษาแม่ของตนน้อยกว่า (โดยเฉพาะภาษา เขมรและส่วย) ที่เป็นเช่นนี้ เพราะประชาชนได้หันไปใช้ภาษาสำหรับสื่อสารในวงกว้างแทน ได้แก่ ภาษาไทย หรือ ภาษาลาว ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการสื่อสารกับคนกลุ่มใหญ่นอกชุมชน แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีรูปแบบที่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือการเลือกภาษาจะขึ้นอยู่กับฐานะทางสังคมของผู้ฟังด้วย เช่น การเลือกใช้ภาษาเพื่อใช้กับคนทั่วไปจะต่างจากการเลือกเพื่อใช้กับครู เจ้าหน้าที่ หรือแพทย์-พยาบาล เป็นต้น

4.2 การเลือกภาษาเฉพาะในแวดวงในชุมชนด้วยกันพบว่ามีรูปแบบที่ต่างกันคือ ในแวดวงที่บ้าน โดยทั่วไปจะใช้ภาษาแม่ของตนส่วนใหญ่หรือทั้งหมด แต่ในแวดวงนอกบ้านอื่น ๆ ปรากฏว่ามีการใช้ทั้งภาษาแม่ของตนและภาษาอื่น ๆ ทั่วไป และการที่ผู้พูดจะเลือกใช้ภาษาใดขึ้นอยู่กับ กลุ่มชาติพันธุ์ของผู้ฟัง ความสามารถในการใช้ภาษาของผู้ฟัง และฐานะทางสังคมของผู้ฟัง

4.3 การเลือกภาษาเฉพาะในแวดวงนอกชุมชนด้วยกันพบว่ามีรูปแบบที่ต่างกันระหว่างในระดับอำเภอและจังหวัด คือ ในระดับอำเภอประชาชนยังมีการใช้ภาษาแม่ของตนอยู่บ้าง (โดยเฉพาะภาษา เขมร) แต่ในระดับจังหวัดจะไม่ปรากฏการใช้ภาษาแม่ของประชาชนเลย (ทั้งภาษา เขมรและส่วย)

4.4 การเลือกภาษาของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในทุกแวดวงจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันคือ การเลือกภาษาของคน เขมรจะขึ้นกับว่าผู้พูดภาษาตนได้หรือไม่ ส่วนคนส่วยจะใช้ภาษาตามผู้ฟัง ตรงข้ามกับคนลาวที่มีมักจะใช้ภาษาของตนกับคนทั่วไป

4.5 การเลือกภาษาของประชากรเพศต่าง ๆ ในทุกแวดวงโดยทั่วไปจะมีรูปแบบที่เหมือนกัน จะมีความต่างกันบ้างในบางสถานการณ์ ที่เห็นได้ชัดคือ เมื่อพูดกับคนไทยหรือคนที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่า ประชากรเพศชายทุกกลุ่มชาติพันธุ์จะมีการใช้ภาษาไทยมากกว่าเพศหญิง

4.6 การเลือกภาษาของประชากรกลุ่มอายุต่าง ๆ ในทุกแวดวงโดยทั่วไปจะมีรูปแบบที่เหมือนกัน จะมีความต่างกันบ้างในบางสถานการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับความสามารถในการใช้ภาษาต่าง ๆ ของประชากรแต่ละกลุ่ม คือ คนรุ่นหลัง ๆ มีการใช้ภาษาไทยมากกว่าคนรุ่นก่อน ๆ คนลาวรุ่นก่อน ๆ มีการใช้ภาษา เขมรและส่วยมากกว่าคนลาวรุ่นหลัง ๆ และคนเขมรรุ่นใหม่จะไม่มี การใช้ภาษาส่วยเลย

5. หน้าที่ของภาษาต่าง ๆ

5.1 ภาษากลาง

ภาษากลางระหว่างประชากรลาวกับประชากรกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ได้แก่ภาษาลาว
ภาษากลางระหว่างประชากรไทยกับประชากรกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ได้แก่ ภาษา
ไทย และ ภาษาลาว

ภาษากลางระหว่างประชากรเขมรและประชากรส่วย ได้แก่ ภาษาเขมร

5.2 ภาษาราชการ

ภาษาราชการของประชากรส่วนใหญ่ในชุมชน ได้แก่ ภาษาไทย และภาษาลาว

5.3 ภาษาสำหรับการสื่อสารในวงกว้าง

ภาษาสำหรับการสื่อสารในวงกว้างระดับประเทศ ได้แก่ ภาษาไทย

ภาษาสำหรับการสื่อสารในวงกว้างระดับภาค และระดับจังหวัด ได้แก่ ภาษาลาว

ภาษาสำหรับการสื่อสารในวงกว้างระดับอำเภอ ได้แก่ ภาษาเขมร

5.4 ภาษาเฉพาะกลุ่ม

ภาษาเฉพาะกลุ่มในชุมชน ได้แก่ ภาษาเขมร ภาษาส่วย ภาษาลาว ภาษา
ไทยถิ่นกลาง ภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยถิ่นใต้ ภาษาไทยถิ่นโคราช และภาษาจีน (แต้จิ๋ว)

5.5 ภาษาการศึกษา

ภาษาที่ใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนในโรงเรียนและใช้ในตำราเรียน ได้แก่
ภาษาไทย

5.6 ภาษาสอนตามโรงเรียน

ภาษาที่เปิดสอนในโรงเรียน ได้แก่ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

5.7 ภาษาศาสตร์

ภาษาที่ใช้ในกิจกรรมทางศาสนาในชุมชน ได้แก่ ภาษาบาลี และภาษาไทย ส่วนภาษาลาวมีการใช้ในพิธีกรรมบางอย่าง

อภิปรายผล

จากการศึกษาถึงภาวะหลายภาษาในชุมชนบ้านหนองอารีและบ้านลาวเดิม จะเห็นได้ว่า ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทั้งกลุ่มชาติพันธุ์และภาษา มีภาษาสำคัญถึง 4 ภาษา เพื่อใช้ในการสื่อสารทั้งในและนอกชุมชน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงความสูง-ต่ำ (hierarchy) ของภาษาต่าง ๆ ที่ใช้ในชุมชน โดยมีภาษาที่อยู่ในระดับสูงสุด คือ ภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งเป็นภาษาประจำชาติ ภาษาราชการ และเป็นภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียนและในสื่อมวลชนต่าง ๆ เป็นภาษาที่ใช้แพร่หลายทั่วประเทศ ภาษาในระดับรองลงมา คือ ภาษาประจำภาค ในที่นี้ได้แก่ภาษาลาว อันเป็นภาษาของคนส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาษาที่อยู่ในระดับต่ำสุด คือ ภาษาแม่อื่น ๆ คนที่มีภาษาแม่อยู่ในระดับต่ำลงมาส่วนใหญ่มักจะพูดภาษาในระดับสูงขึ้นไปได้อีก โดยคนเหล่านี้จะใช้ภาษาแม่ของตนเฉพาะในกลุ่มหรือชุมชนของตน ใช้ภาษาประจำภาคกับคนนอกกลุ่มหรือนอกชุมชนแต่อยู่ในภาคเดียวกัน และใช้ภาษาไทยมาตรฐานกับคนที่ต่างภาคกัน ผลก็คือทำให้เกิดการจำแนกหน้าที่ภาษาที่ค่อนข้างชัดเจน กล่าวคือ มีภาษาแม่ไว้ใช้เป็นภาษาในครอบครัวและในหมู่คนใกล้ชิด มีภาษาไทยและภาษาประจำภาค (ลาว) เป็นภาษาสำหรับก้าวไปสู่โลกภายนอก คือใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับคนทั่วไป และในการติดต่อกับหน่วยราชการ เพียงแต่ภาษาประจำภาคมีขอบเขตจำกัดอยู่ในกลุ่มคนที่พูดภาษาประจำภาคได้ ดังนั้นในการเลือกใช้ภาษาใดภาษาหนึ่งในการสื่อสาร ส่วนใหญ่แล้วจะพิจารณาถึงหน้าที่ของแต่ละภาษา หรือสถานการณ์ว่าเป็นทางการหรือไม่ทางการ โครงสร้างของภาษาเช่นนี้มักจะเป็ปรากฏการณ์ทางภาษาทั่ว ๆ ไปในชุมชนหลายภาษาอีกหลายชุมชนในประเทศไทย

ลักษณะของชุมชนบ้านหนองอารีและบ้านลาวเดิม อาจนับได้ว่าเป็นตัวอย่างชุมชนหลายภาษาที่เด่นชัดแห่งหนึ่งในประเทศไทย การศึกษาถึงลักษณะการใช้ภาษาของคนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนนอกจากจะทำให้รู้จักและเข้าใจถึงสภาพการใช้ภาษาของกลุ่มชนในชุมชนแห่งนี้ หรืออาจรวมถึงชุมชนหลายภาษาอื่น ๆ ที่มีลักษณะเช่นนี้แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในสังคมเดียวกันได้เป็นอย่างดี ในสังคมย่อยบ้านหนองอารีและบ้านลาวเดิมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่คือสังคมไทยโดยส่วนรวม ปรากฏการณ์ทางภาษาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ทิศนคติ และแนวโน้มที่จะเป็นไปได้ในอนาคต แสดงให้เห็นสภาพของสังคมไทย โดยมีการยอมรับสภาพทางสังคมที่ต้อยกว่า

ของตน ขอมรับสภาพทางสังคมที่สูงของผู้อื่น ความมีใจกว้างต่อเพื่อนบ้าน และการเลือกใช้ภาษาได้อย่างเหมาะสมกับหน้าที่และเป็นระบบ ทำให้สังคมที่หลากหลายซับซ้อนทางกลุ่มชาติพันธุ์และภาษาที่อยู่ร่วมกันในสังคมไทยของเราได้อย่างสงบสุข

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาการสลับภาษา (code switching) ทั้งนี้เพราะจากการสังเกตการใช้ภาษาของคนภายในชุมชนแห่งหนึ่งพบว่า ในสถานการณ์เดียวกันจะมีการสลับภาษาที่ใช้พูดจากภาษาหนึ่งไปใช้อีกภาษาหนึ่งอยู่บ่อย ๆ เช่น พูดภาษาเขมร 4-5 ประโยค แล้วต่อด้วยภาษาลาว 2-3 ประโยค แล้วก็กลับมาพูดภาษาเขมรอีก 4-5 ประโยค แล้วตามด้วยภาษาลาวอีก 2-3 ประโยค สลับกันไปมาอย่างไม่รู้ตัว จึงควรมีการศึกษาว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้เกิดการสลับภาษาเช่นนั้นเกิดขึ้น ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ไม่ได้ครอบคลุมถึง
2. ควรศึกษาการปนภาษา (code mixing) ทั้งนี้เนื่องมาจากในชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่ประชากรส่วนใหญ่อมีความสามารถในการพูดได้หลายภาษา จึงย่อมเกิดมีการใช้ภาษาปนกันได้ ในบางประโยค เช่น การพูดภาษาไทยปนภาษาลาว การพูดภาษาเขมรปนภาษาไทย เป็นต้น ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาหารูปแบบของการปนภาษาที่เกิดขึ้น
3. ควรศึกษาทางด้านไวยากรณ์ของภาษาต่าง ๆ ที่ใช้ในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากการที่มีการใช้หลายภาษาดังกล่าว จึงอาจมีการเปลี่ยนแปลงหรือผสมผสานกันทางไวยากรณ์ในบางภาษาได้ เช่น การสร้างคำ เป็นต้น จึงควรมีการศึกษาว่า มีภาษาใดหรือไม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางไวยากรณ์ หากมีแล้ว ภาษานั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ได้รับอิทธิพลจากภาษาใด
4. ควรศึกษาภาพการใช้ภาษาในสังคมในระดับที่กว้างขึ้นไปอีก เช่น ในระดับอำเภอหรือระดับจังหวัด ที่เป็นบริเวณที่มีภาวะหลายภาษาอยู่หนาแน่น ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มงานวิจัยทางด้านนี้ และเพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนในการกล่าวถึงสภาวะภาษาในภูมิภาคหนึ่ง ๆ หรือในประเทศได้ถูกต้องและชัดเจนยิ่งขึ้น